

Uitvoeringsrichtlijn Historische orgels

(URL 7010)

De uitvoeringsrichtlijn Historische orgels beschrijft de werkzaamheden bij de instandhouding (het onderhouden en restaureren) van historische orgels, in het bijzonder monumentale pijporgels. Straatorgels, draaiorgels, Hammondorgels of elektronische orgels zijn geen onderwerp van deze richtlijn.

Nergens ter wereld zijn meer orgels per vierkante kilometer te vinden dan in Nederland. Verreweg de meeste staan in kerken, andere in concertzalen, stadhuizen, universiteitsgebouwen of andere (semi-) openbare ruimten. In de loop van eeuwen zijn verschillende typen orgels ontstaan, ieder met eigen karakteristieken en technieken. De richtlijn Historische orgels beschrijft het werk aan verschillende delen van een pijporgel:

- De *windvoorziening*: balgen, balgstoelen, bedieningsmechanismen, ventilatoren, dempkisten, kanalen, afsluiters, balgventielen en tremulanten.
- *Windladen*: laden, roosters en rugstukken, conducten en moteurs, membraanlatten, schakelingen en magneten.
- *Pijpwerk*: labiaalpijpen en tongpijpen van hout, metaal of andere materialen, zowel sprekend als niet-sprekend (bijvoorbeeld frontpijpen).
- *Klaviatuur*: manueel- en pedaalklavieren met hun behuizing en directe omgeving
- *Tractuur*: alle verbindingen tussen toets, registerknop of -wipper en windlade.
- *Kas*: het orgelmeubel, eventueel een vast eraan verbonden balustrade of borstwering, de toegangsdeuren, eventueel aanwezig snijwerk en/of luiken.

Ook *klank, intonatie en stemming* worden beschreven. Dit omvat de karakteristieken in aanspraak, boventoonopbouw en luidheid van de afzonderlijke pijpen, de klank van een pijp in relatie tot het register waartoe hij behoort en de onderlinge relaties in klank van alle registers van het orgel.

Een orgelmaker die aan de uitvoeringsrichtlijn Historische orgels voldoet, moet de juiste kennis en expertise in huis hebben. De richtlijn stelt dan ook opleidings- en ervaringseisen. Hieronder is een aantal aandachtspunten op een rij gezet waar u als eigenaar mee te maken kunt krijgen. De volledige tekst van de uitvoeringsrichtlijn is te vinden op de [website van Stichting ERM](#).

Voorbereiding

Allereerst moet duidelijk zijn met welke uitgangspunten het werk gaat plaatsvinden (zie <http://www.stichtingerm.nl/restauratieladder>): welke onderdelen moeten geconserveerd, gerepareerd dan wel vernieuwd (gekopieerd, geïmiteerd, verbeterd) worden?

Als er niet voldoende bekend is over de bestaande situatie, zal de orgelmaker voor de start van het werk onderzoek verrichten naar de staat van het orgel. Dit betreft zaken als:

- de klank van het orgel als geheel en van afzonderlijke registers. Het bestaande klankbeeld en de intonatie;
- de aanwezigheid van bijzondere speelhulpen en eventuele gebruikssporen;
- schade aan pijpwerk (zoals oxidatie of stemschade). Verder de aantasting van hout, leer of metaal door insecten en schimmels, weersinvloeden, uitdroging, oxidatie etc. Ook worden versleten, beschadigde of verdwenen delen van de tractuur geïnventariseerd;

- de directe omgeving van het orgel. Denk aan de bouwkundige staat van het orgelbalkon en de aanwezigheid van vochtige muren, een slecht sluitend raam of een gewelf in slechte staat;
- het binnenklimaat van het gebouw en de eventuele noodzaak en mogelijkheden om een schadelijk binnenklimaat te verbeteren. Denk aan vocht/droogte, aanwezigheid van roet en stof.

Uitvoering

Beschermende maatregelen bij werkzaamheden in de directe omgeving van het orgel

Regelmatig lijden orgels schade door bouwkundige werkzaamheden in de directe omgeving. De uitvoeringsrichtlijn bevat een bijlage met tips om het orgel tegen zulke gevaren te beschermen. Het gaat dan om bescherming tegen bouwstof of zwaar bouwkundig werk, toepassing van chemische middelen, het bewaken van de luchtvochtigheid en effecten op de akoestiek en het beschermen tegen vandalisme.

Materiaalkeuze

In de uitvoeringsrichtlijn staan de opties beschreven voor de te kiezen houtsoorten, metalen en andere materialen.

Technieken en toepassingen

Het demonteren gebeurt op zorgvuldige wijze en wordt gedocumenteerd. De uitvoeringsrichtlijn bevat een beschrijving van de manier van werken aan de windvoorziening, de windladen het pijpwerk, de klaviatuur, tractuur en kas. Ook het restaureren van klank, intonatie en stemming worden beschreven. Werkzaamheden moeten ook plaatsvinden in de juiste volgorde: werken aan stemming of intonatie is niet zinvol wanneer de klank- en stemmingsproblemen worden veroorzaakt door nog niet opgeloste problemen, bijvoorbeeld met de windvoorziening of windladen, of te grote vervuiling.